

УДК 13.371

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ У ПРОСТОРІ ОСВІТИ

кандидат психологічних наук, доцент Коновальчук В. І.

Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників,
Україна, м. Черкаси

Наукова рефлексія творчого потенціалу людини є єднаючою ланкою між концептуальними знаннями про людину і прикладними аспектами її пізнання і тому визнається актуальною для подальшого поступального розвитку всього комплексу знань про особистість. З цією метою здійснюється науково – теоретичний аналіз сутності творчого потенціалу особистості та його цілісного розвитку у просторі освіти. Природа та сутність творчого потенціалу людини як явище багатогранне і складне, характеризується суперечливістю та індивідуальною своєрідністю. Простір освіти є змістовним джерелом, базисом і передумовою соціалізації індивіда та розвитку творчого потенціалу, оскільки наділений потенційною здатністю до самотворення, саморозвитку, що дає підстави розглядати його як рекурсивну систему. Ключові слова: потенціал, творчий потенціал, розвиток, простір освіти, рекурсивна система, саморозвиток, самотворення.

Коновальчук В. И. Развитие творческого потенциала личности в пространстве образования / Черкасский областной институт последипломного образования педагогических работников, Украина, Черкассы

Научная рефлексия творческого потенциала человека является соединяющим звеном между концептуальными знаниями о человеке и прикладными аспектами его познания и поэтому представляется актуальной для дальнейшего поступательного развития всего комплекса знаний о личности. С этой целью осуществляется научно - теоретический анализ сущности творческого

потенциала личности и его целостного развития в пространстве образования. Природа и сущность творческого потенциала человека как явление многогранное и сложное, характеризуется противоречивостью и индивидуальным своеобразием. Пространство образования является содержательным источником, базисом и предпосылкой социализации индивида и развития творческого потенциала, поскольку наделено потенциальной способностью к самосозиданию, саморазвитию, что и дает основания рассматривать его как рекурсивную систему.

Ключевые слова: потенциал, творческий потенциал, развитие, пространство образования, рекурсивная система, саморазвитие, самосозидание.

V.Konovalchuk. Development of the creative potential of the personality in the education space/Cherkasy regional institute of pedagogical workers post-diploma education, Ukraine, Cherkasy.

Scientific reflection of personality's creative potential is a uniting link between the conceptual knowledge about a person and the applied aspects of their studying and due to it is timely for further stage development of all the complex knowledge about personality. Scientific and theoretical analysis of the essence of the creative potential of the personality and their integral development in the education space is done with this aim. Nature and essence of the creative potential of the personality as the complicated and complex phenomenon is characterized by contradiction and individual distinctness. Education space is the conceptual source, basis and factor of individual's socialization and creative potential development as it has potential ability for self-creation, self-development which enables its consideration as a recursive system.

Key words: potential, creative potential, development, education space, recursive system, self-development, self-creation.

Вступ. Проблема розвитку творчого потенціалу особистості набуває особливої актуальності у зв'язку з кризовими процесами у світі і суспільстві, які ускладнюють його прояв і розвиток через загострення проблеми виживання та збереження людини, з іншого ж боку, у зв'язку із тим, що вихід з кризи на

нинішньому культурно-історичному етапі неминуче передбачає розкриття і розвиток творчого потенціалу кожної людини і розширенням можливостей його реалізації.

Наукова рефлексія творчого потенціалу людини є єднаючою ланкою між концептуальними знаннями про людину і прикладними аспектами її пізнання і тому мають важливе значення для подальшого поступального розвитку всього комплексу знань про особистість. Традиційне для нинішнього часу активне культивування і впровадження технологій з метою забезпечення розвитку особистості або окремих її компонентів у психології, педагогіці, освіті при недостатності методологічних досліджень може виявитися гальмом розвитку всієї системи людинознавства. Людина у сучасному світі при декларованій свободі вибору шляху власного розвитку та життєтворчості стає заручником нав'язаних недосконалих технологій, які впливають на процес її соціалізації, формування Я-концепції, мотиваційну підсистему, характер цілепокладання, формують творчий потенціал та регламентують його реалізацію. Як наслідок – втрата ідентичності, залежність від ситуативних цінностей, відхід чи блокування накопиченого віками досвіду самопізнання, духовного потенціалу, залежність, яка із людини - суб'єкта творчої життєдіяльності перетворює її на об'єкт, що підпорядкований примітивному принципові «стимул-реакція» і робить податливою до маніпулювання, актуалізує тенденції до егоцентричного самоствердження.

Саме тому науковці, постійно твердять про згубність сучасного антропогенного впливу на світ, що породжує масу проблем глобального характеру і загрожує буттю самої людини. О.Субетто зазначає, що із нинішньої ситуації у людства є два виходи: «перший - перехід до неklasичної історії, перехід в епоху керованої соціоприродної еволюції ...; другий - перехід людства - людства, яке протягом всієї стихійної історії знаходилося у певному історичному інобутті (у стані відчуження від своєї історії) в небуття, яке означає глобальну катастрофу, яка закінчується смертю світової цивілізації»[1, с.7].

Незважаючи на постійне об'єктивування катастрофічних і невідворотних проблем, які вказують на ймовірність прийдешньої загибелі роду, людство надто повільно і неквапливо налаштовується на їх вирішення. Виклики сьогодення наштовхуються на несвідомий опір, зумовлений гостротою сприйняття культивованого масовою культурою безвихідного трагізму та апокаліптичної перспективи. Очевидно й саме існування сучасної людини паралізує відповідну реакцію духу: людина продовжує жити в стані історичного інобуття, а розвиток сучасної цивілізації тільки поглиблює її відчуження від світу, інших людей і себе самої.

Ці особливості людського існування ставлять нас сьогодні перед фактом: людська цивілізація поступово зникає, трансформуючись у постлюдську. «Постлюдська цивілізація - .. Не цивілізація без людини буквально Це світ створений і створюваний нею самою, але такий, що набуває незалежності від свого творця. Змінюючись надалі за автономними законами і стаючи невідповідним людині як кінцевому живому створінню, він заново ставить перед нею проблему свого розуміння і освоєння Таким стає характер напрацьованої нами «другої природи» - складної багатовимірної штучної реальності, яка все більше й більше визначає наше життя» [2,с.14.]. Людство, таким чином, не просто стоїть на порозі небуття у ХХІ столітті, воно спрямоване в небуття.

Визначальний вплив на перебіг історії, на пізнання, пробудження і реалізацію творчої сутності людини має постановка та вирішення проблеми потенціалу людини, тому і має неминущу актуальність як провідна філософська проблема. Свідченням цього є визнання світовою громадськістю нового виміру соціально-економічного прогресу людства: індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП).

Наукове осмислення проблеми потенціалу людини визначає нагальна потреба відродження духовності, гуманізму та злагоди. Феномен духовності є незмінною складовою потенціалу людини. Тому пошуки в області методології його дослідження здатні відкрити шлях до розуміння і вивчення потенціалу що має високу спроможність у реалізації парадигми гуманізації всіх сфер життя суспільства, яка передбачає орієнтацію на людину як найвищу цінність.

Теорія потенціалу людини, складає великий блок знання у складі філософської антропології. Потенціал людини розглядається через її потреби і здібності, які є внутрішньою стороною її буття і її інтегральними якостями.

Вихідними для нашої розвідки стали тенденції розглядати потребу і здібності як інтегральні характеристики особистості (Л.Зеленов, О.Бодалев, І.Щіпанов та інші) і пов'язувати з ними і їх модифікаціями поняття потенціалу людини: потенціал-потреба і здатність (Л.Зеленов), потенціал-спроможність (О.Субетто), потенціал-мета, ідеал (В.Давідовіч). До вивчення потреб зверталися багато вітчизняних дослідників, що представляють різні наукові напрямки (П.Анохін, П.Симонов, С.Рубинштейн, Д.Узнадзе, та інші). Погляди на цю категорію відрізняються значною різноманітністю. Найбільш інтегральним стало розуміння потреби як протиріччя між людиною і предметним світом, відображеного у свідомості (А.Маргуліс, Л.Зеленов, Е.Куделін, М.Міхайлов).

Про здібності у філософії склалося досить цілісне уявлення. Великий внесок у його формування внесли дослідження провідних психологів і фізіологів (С.Рубинштейна, О.Леонтьєва, П.Гальперина, Н.Тализіної, Б.Тєплова, Б.М'ясищева, Б.Ананьєва, П.Анохіна та інших). На засадах діяльнісного підходу було визначене розуміння здібностей як інтериоризованої діяльності, функціональної системи, що базується на цілісному субстраті людини. Психологи підкреслюють багатозначність і віртуальність людських здібностей.

Переосмислення проблеми потенціалу людини породжує ряд ідей, які носять плідний в методологічному плані характер і здатні поглибити наявні уявлення. Серед них, зокрема, доцільно відзначити наступні: ідея космогенезу людини і «всеоживленості» космосу (В.Казначеев, В.Налімов); концепція індивідуальної «ноосфери» людини, ідея полісистемності природи людини; ідея єдності із сущим, яка веде до розуміння людини як співтворця і розуму природи (О.Субетто); ідея потенцій людини як вироблених ходом її історії як космобіопсихосоціокультурної істоти (Ю.Волков, В.Полікарпов); ідея семантичної структури людського існування як репрезентації структури буття людини на рівнях космічного, людського, соціального, природного універсумів

(Ю.Федоров); проблеми духовності та духовного потенціалу особистості (О.Субетто, С.Анісімов, М.Каган, Ю.Козирев, М.Мамардашвили, Л.Зеленов, В.Кутирев, П.Симонов та інші); розуміння людини як цілісності (М.Шимін). Новий погляд на проблему здібностей передбачають дослідження в галузі психології загальних здібностей (В.Дружинін, В.Шадріков). У західній філософії впливовими у вирішенні проблем потенціалу людини є екзистенційно-герменевтичний підхід і феноменологічний метод (Х.Г.Гадамер, Е. Гуссерль, Ж.П.Сартр, М.Хайдеггер та інші), неотомізм (Ж.Маритен, П.Тейяр де Шарден, Х.Ортега-Гассет), психоаналітичні ідеї (З.Фрейд, К. Юнг, Е.Фромм), концепції, які ґрунтуються на визнанні знань та інтелекту як основи духовного життя (К.Поппер, Д.Гелбрейт, Т.Кун, А.Тоффлер та інші).

Необхідність антропоцентричної переорієнтації актуалізує низку проблем освітнього характеру, пов'язаних з пошуком шляхів «пробудження» духовного потенціалу особистості, його розкриття та оптимальної реалізації у загальнолюдських інтересах. Слід зазначити, що стан сучасної цивілізації, зокрема, кризові явища сучасного суспільства проявляються в сфері освіти найбільш виразно та гостро. Однак, незаперечним є факт, що саме простір освіти є змістовним джерелом, базисом і передумовою соціалізації індивіда та розвитку творчого потенціалу.

Метою статті є науково – теоретичний аналіз сутності творчого потенціалу особистості та його цілісного розвитку у просторі освіти.

Виклад основного матеріалу. Людство знаходиться у безперервному процесі самотворення, пізнання і реалізації людиною своєї сутності, своїх сутнісних сил. Філософська думка веде активні пошуки в цій галузі. На думку російського філософа В.Соловйова, філософія відіграє важливу історичну роль у житті людства і має практичне значення саме через те, що зайнята вирішенням проблеми людини, пошуком того, що робить людину цілісною людиною» [3, с. 125].

На думку М. Бердяєва, епоха універсальної космічної людини визначена рухом душі людської від її гріховності до спокути у творчості. Людина гріховна тим, що

розірвала у собі цілісність, втілену у неї богом і перетворила себе на раба своєї часткової функції, раба створеного нею матеріального світу. Спокута можлива лише через відновлення цієї цілісності. Завдяки цій цілісності сама творчість стає нічим не детермінованим буттям людини і нарощуванням цього буття. [4]

Історико-філософський досвід осмислення потенціалу людини визначали різні типи світогляду: народний досвід, міфологія, релігія, мистецтво, наука.

Потенціал людини пов'язували з її природними якостями, обставинами життя людей, вихованням, зовнішнім досвідом, вбачаючи головну силу людини в її розумі як його власному, незалежному від надприродного начала, змісті. Інші стверджували первинність і самостійність духовного начала людини, вбачаючи її силу і свободу в самонародженому знанні, в абсолютній активності духу або відносній активності людської душі. Однак, вся проблематика розгорталася, по суті, навколо різних уявлень про розум як сутнісну силу людини, про шляхи здобуття людиною цієї сили, про джерела і характер пізнавальної діяльності людини.

Мислителі різних досить впливових філософських течій у різні часи традиційно використовують поняття «потенціал», «потенція» як загальні філософські категорії. У найбільш узагальненому трактуванні потенціал людини розглядається як її внутрішня якість, яка розгортається під впливом зовнішніх стимулів і стимулів саморозвитку, що диктуються внутрішньою індивідуальною логікою розвитку людини, структурою її здібностей і потреб.

К.Юнг стверджує: «Численні спостереження показують, що в людській душі, так само, як і в природі, в результаті напруженості між полюсами контрастним, утворюється прихований потенціал, який в будь-який момент може проявити себе у вигляді вивільненої енергії». Для Юнга це полюси, що народжують символ: «Падіння каменю або водоспаду з'єднує верхню і нижню площини; між теплом і холодом виникає бурхливий вихровий обмін Аналогічним чином і між протилежними один одному полюсами психіки визріває і формується «об'єднуючий символ», спочатку – несвідомий»[5, с.42-43.]

Поняття «потенція» досліджувалося у філософії томізму. В якості потенції, чистої можливості буття розглядається матерія сама собою. Вона не володіє дійсним буттям, яким наділений лише бог. Саме поняття «потенція» має в даному випадку дуже місткий зміст і носить загальний характер. Філософія основоположника томізму Фоми Аквінського втілює аристотелівську традицію в пізнанні світу. У філософії Арістотеля «проблема матерії і форми найтіснішим чином переплетена з проблемою можливості і дійсності. Матерія визнається можливістю тієї чи іншої речі, але дійсністю остання стає лише в результаті активної дії. Як природна, так і людська сфера підпорядкована цій безупинній взаємодії можливості і дійсності»[6 с.359-360].

Вчення Арістотеля про розумну душу визначило грані потенціалу людини і, можливо, взагалі його своєрідне розуміння. Роздуми Арістотеля і його інтерпретація О.Лосєвим наводять на думку про те, що потенціал людини являє собою складне утворення, яке утворюють не лише потреби і здібності, але і ще якісь глибинні, сутнісні параметри, які певною мірою проявляються у потребах і здібностях. Таким чином, постановка проблеми людини як діалектики сутності та існування має коріння свої у внутрішній структурі потенціалу людини. І головним протиріччям, що дає життя самому потенціалом є, очевидно, протиріччя сутності та існування: людина не задовольняється даністю світу, вона постійно прагне його змінювати. Ймовірно, вони в самій структурі це знання невідповідності і впевненість у доцільності змін внутрішнього світу людини. А значить потенціал людини містить в собі якийсь «інструмент», який дає людині сутнісне знання (яке вона черпає із взаємодії зі світом) і стверджує людину в її намірах. Можливо, він і є власне потенціал, оскільки завжди є відносним потенціалом, обмеженим особливостями людини. О.Лосєв зазначає, що центральну позицію Арістотеля визначає «обов'язковий і загальний творчий принцип співвідношення ейдосу, або форми, і матерії». Це означає, що уречевлення ейдосу, втілення форми в матерії, будь-яка річ як продукт взаємодії форми і матерії є результатом творчості. В основі цього процесу лежать чотири

принципи, які є чотирипринципною структурою кожної речі. Якщо визначити їх коротко, то це: матерія, форма, діюча причина, певна доцільність»[7,с.322]. Таким чином, Арістотель у означених чотирьох принципах практично вибудовує логіку процесу творення - логіку розгортання творчого потенціалу людини в істотних його характеристиках. При цьому має місце ефект перенесення процесу творчості людини, одухотворення світу людиною, на природні процеси, на рух світу в цілому. Незважаючи на історичність арістотелівського вчення нам імponує продумана філософська теорія, що виявляє «логічну структуру, яка необхідна для того, щоб відрізнити механізм від організму і щоб поширювати цю органічність на весь космос» [7,с.322], яка співзвучна із ідеєю космогенезу людини. Саме із науковою розробкою цієї ідеї відкриваються нові можливості для розвитку уявлень про природу людини і її потенціал, що пов'язані із ідеєю живого космосу і ролі людини в збагаченні космічного інтелекту, із концепцією індивідуальної «Ноосфери» людини, уявленням про етичний інтелект, про синтез Істини, Добра і Краси у людському пізнанні і творчості, ідеєю соборності і людської всеєдності у взаємодії із Землею, Природою, Космосом.

Історичний досвід постановки і вирішення проблеми людини та її творчого потенціалу, а також сучасні пошуки в цій галузі пов'язані із питанням параметрів зовнішнього простору, сприятливого для повноцінного розвитку творчого потенціалу особистості. Системою, що спрямована на формування творчої та самозмінної особистості, у вітчизняних культурологічних та філософських дослідженнях розглядається освіта (І.Болотін, В.Давідовіч, Ю.Жданов, О.Субетто, О.Козлова). Слід визнати, що поширена категорія «освітній простір» визначаючи об'єктивну сферу розвитку та реалізації провідної діяльності школярів, вчителів, батьків та інших суб'єктів соціуму, конкретизувалася та набула використання переважно у галузі педагогіки.

Соціологічні підходи акцентують увагу на соціальному статусі освітніх суб'єктів, що має важливе інструментальне значення, але не розкриває розуміння сутнісних характеристик цього явища. Окрім цього, поняття «освітній простір» утворене способом підрядного зв'язку, при якому втрачається семантичне

наповнення залежного слова – «освіта». Вживане у статусі прикметника, воно обмежене функцією ознаки та другорядною роллю. На наш погляд, у системі філософії освіти доцільно вживати поняття «простір освіти», на основі наукової рефлексії досліджуваного явища в його онтологічному сенсі, виявлення його визначальних параметрів. Простір можна розуміти як цілісність явища буття, де термін «явище» розуміється як безпосереднє відображення речі в чуттєвому сприйнятті, а визначальною властивістю його є якісне наповнення.

Семантичне наповнення поняття "освіта", передбачає варіативність його визначення. Доречно згадати ідею про здобування істинного знання шляхом одномоментного *осаяння* з допомогою природного розуму, тобто Божих ідей, яка була зреалізована філософськими доробками І. Гізеля, Г. Щербацького [8]. Філософи доводили, що природне світло розуму осаяє інтелект під час дискурсу, сприяє розкриттю істини через контакт людського мислення і буття і забезпечує процес пізнання. Варто звернути увагу на походження поняття "освіта": слово «світ» (стсл. свѣтъ, свѣтъло) спершу означало лише світло, значення «всесвіт», «світ» набуло пізніше. У російській обидва значення залишились в одному слові, а в українській, під західнослов'янським впливом, як у польській та чеській значення розійшлися на «світ» та «світло». У староукраїнській мові наука і освіта позначалась словом цвіченє (цвічоний — освічений), яке писалось без ятя (цвичене). Але з іншого боку є слово світ (свѣтъ), від якого походить просвіта (Enlightenment). І, наприклад, наше слово освіта має аналог в білоруській мові (асвета) саме у значенні просвіта, а не як навчання, адукація.

У «Лексисі Лаврентія Зизанія» містяться такі тлумачення поняття «світло»: «Свѣчуся» - сїяю, «Свѣтъ» - мїръ вселенная, «Свѣта» - сотворєньє мїротворєнїє, Свѣтлый - цѣль цѣлый, правы/й/ [9]. Цінним для нашої розвідки є виявлена семантична багатогранність поняття при наявності таких характеристик як: сяяння, всеохоплення, творення, цілісності та ціленаправленості.

На думку українського філософа Г.Сковороди, люди повинні пізнавати самі себе, свої здібності і виробити відповідний своїй природі спосіб життя. Цьому сприяє освіта. В основі філософсько-етичної концепції українського просвітителя

лежить вчення про три світи: макросвіт (всесвіт), мікросвіт (людина) і так званий «символічний світ» (Біблія). Кожен з цих світів має подвійну природу, або дві «натури»: внутрішню — приховану — і зовнішню — видиму. Перша — духовна, друга — матеріальна. Зовнішнім у цих трьох світах є: матерія (всесвіт), тіло (людина), Біблія (символічний світ); внутрішнім — невидима, нетлінна натура, або Бог (всесвіт), людський дух (людина), приховані за символічною формою образи справді людських відносин (символічний світ). Цей світ символів виступає, з одного боку, як об'єкт пізнання, бо він є втіленням концентрованого пізнавального та морально-практичного досвіду, а з другого — як важливий засіб спілкування людини з «вічністю» і джерело набуття правил практичної життєвої поведінки з тим, щоб зрештою пізнати свою справжню природу, знайти в собі ту «істинну людину», яка в усьому тотожна сама собі, тобто, самоідентична. Істинною людиною в людині Сковорода вважав духовного володаря людського тіла, людський дух. Він, цей дух, є суб'єктом добра. Згідно з цим, можна мислити ідеальні стосунки між людьми, що йдуть від їх духовної сутності. Сутністю символічного світу є образ ідеальних стосунків між людьми, що встановлюються відповідно до їхньої духовної природи і справді людських прагнень та інтересів і будується на чотирьох засадах: на любові, спільності всього («все там общее»), рівності, на республіканських громадських засадах. З точки зору Г.Сковороди, ідеальний, моральний світ має значення постулатів моральної поведінки, ідеального образу справді людського способу життя. Він підпорядковується космічним (божественним) законам[10].

На нашу думку простір освіти природно визначати як символічний простір, який опосередковує зв'язок макро- та мікросвіту. Простір освіти доцільно вважати фракталом світового (космічного) простору, де взаємодіють різні об'єкти, що визначають характер освіти. Як узагальнення поняття фрактала, яке належить переважно до галузі природничонаукового пізнання, у філософії розглядають рекурсивні структури, що мають здатність самовідтворюватися, ускладнюватися та у собі містять алгоритм власного розгортання через самоповтор. Головною відмінністю їх від статичних структур є здатність до

нескінченного ускладнення на основі власної закономірності - кінцевого (але такого, що припускає зміни) правила, яке доступне раціональному пізнанню. Це самодовибудовування до якоїсь динамічної цілісності робить принцип рекурсії подібним до принципу дії голограми. Найбільш загальна здатність рекурсії виявляється у створенні об'єктів, які характеризуються здатністю до самовизначення[11].

Природна і гармонійна творчо-розвивальна динаміка освітнього простору спроможна забезпечити розвиток творчого потенціалу особистості: розвивається лише той, хто творить нове, хто, спроможний вийти за рамки існуючих нормативів і реалізувати потенційні можливості свого внутрішнього світу у зовнішньому просторі. Природа та сутність творчого потенціалу людини як явище багатогранне і складне, характеризується суперечливістю, яка проявляється не лише в ході загальнофілософських роздумів про природу творчої діяльності людини, але і безпосередньому пізнанні категорії творчого потенціалу. У ході філософського осмислення яскраво окреслилася характерна ознака творчого потенціалу - це його індивідуальна специфіка. Вона полягає у визначенні характеристик, властивих індивідуальному творчому потенціалу людини на відміну від інших людей та живих організмів та інших систем, що мають подібні прояви. Зважаючи на визначені характеристики творчого потенціалу важливими є параметри простору освіти. Так, смисловим центром існування простору освіти виступає рефлексія. Вона є необхідним елементом розвитку, оскільки забезпечує розширення свідомості і самосвідомості людини, у результаті їх трансформації. У цьому виявляється творчо-розвивальний рух становлення особистості. Цілісність та необмеженість розгортання простору освіти та розвиток у ньому творчої особистості ґрунтується на довірі.

Висновки. Актуальність розробки проблем філософії сучасної освіти, зокрема, проблеми простору освіти, в якому пріоритет надається розвитку вільної, моральної, творчої, відповідальної особистості, на основі розвитку творчого потенціалу має результатом не лише широкий світогляд, але поєднує професійну компетентність з усвідомленою моральністю, володіння

рефлексивним методом пізнання і самопізнання, здатністю до саморозвитку та до конструктивної взаємодії із соціумом. Освіта є цілісним процесом творчого становлення особистості, як духовної сутності, оскільки дух - це вроджена субстанція, яка передбачає саморозвиток. Знаково-символічний простір освіти є природною спонукою саморозвитку творчого потенціалу людини на основі рефлексії. Освіта - унікальний для кожної людини потік саморозвитку, творчого вдосконалення - це побудова духовного світу людини, її екзистенції.

У стратегії модернізації та реформування сучасної освіти, яка все більше виходить на загальносистемний рівень, значним упущенням може бути саме порушення системотворчої спадковості, яка виражається у необхідності зберегти загальний зв'язок між системним порядком і тим змістовно-діяльним контекстом, який характеризував недавній стан освіти. Все це вимагає суміщення динамічних умов, процесів, різних орієнтирів з тим базовим механізмом завдання порядку, який передбачає прояснення взаємодії освітнього процесу і формування стійких саморегулятивних систем.

Література:

1. Субетто А.И. Социогенетика: системогенетика, общественный интелект, образовательная генетика и мировое развитие (интегративный синтез). М. Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1994. 168с.
2. Кутырев В.А. Естественное и искусственное: борьба миров. Н.Новгород: Изд-во "Нижний Новгород", 1994. 199с.
3. Соловьев В.С. Исторические дела философии // Вопросы философии. №8. 118-126.
4. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. М.: Изд-во "Правда", 1989. 607с.
5. Юнг К. Сны разума (век XX): от НЛЮ до НСДАП // Социум. 1995. №3. С.37-43.
6. Соколов В.В. Средневековая философия : Учеб. пособие для филос. фак.

и отделений ун-ов. М.: Высшая школа, 1979. 448с.

7. Лосев А.Ф., Тахо-Годи А.А. Платон. Аристотель. М.: Молодая гвардия. 1993. 383с.

8. Митюрлов Б.Н. Развитие педагогической мысли на Украине в XVI – XVII вв. – К.: Рад. школа, 1968. – 211 с.

9. Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніма славеноросская / Підг. текстів пам'яток і вступ. ст. В. В. Німчука. — К.: Наукова думка, 1964. — 259 с.

10. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. — К.: Наукова думка, 1973. — Т.2. — 576 с.

11. АнисимовА, В. Информатика, творчество, рекурсия / Отв. ред. А. Г. Ивахненко. — Киев: Наукова думка, 1988. — 224 с

References:

1.Subetto A.I. Sotsiogenetika: sistemogenetika, obshchestvennyy itelekt,obrazovatel'naya genetika i 1mirovoye razvitiye (integrativnyy sintez). M. Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 1994. 168s.

2. Kutyrev V.A. Yestestvennoe i iskusstvennoe: borba mirov. N.Novgorod: Izd-vo "Nizhniy Novgorod", 1994. 199s.

3. Solovev B.C. Istoricheskie dela filosofii // Voprosy filosofii. №8. 118-126.

4. Berdyaev H.A. Filosofiya svobody. Smysl tvorchestva. M.: Izd-vo "Pravda", 1989. 607s.

5. Yung K. Sny razuma (vek XX): ot NLO do NSDAP // Sotsium. 1995. №3. S.37-43.

6. Sokolov V.V. Srednevekovaya filosofiya : Ucheb. posobie dlya filos. fak. i otdeleniy un-ov. M.: Vysshaya shkola, 1979. 448s.

7. Losev A.F., Takho-Godi A.A. Platon. Aristotel. M.: Molodaya gvardiya. 1993. 383s.

8. Mityurov B.N. Razvitie pedagogicheskoy mysli na Ukraine v XVI – XVII

vv. – K.: Rad. shkola, 1968. – 211 s.

9. Leksys Lavrentiia Zyzaniia. Synonima slavenorosskaia / Pidh. tekstiv pamiatok i vstup. st. V. V. Nimchuka. — K.: Naukova dumka, 1964. — 259 s.

10. Skovoroda H. Povne zibrannia tvoriv: U 2-kh t. — K.: Naukova dumka, 1973. — T.2. — 576 s.

11. AnisimovA, V. Informatika, tvorchestvo, rekursiya / Otv. red. A. G. Ivakhnenko. — Kiev: Naukova dumka, 1988. — 224 s